

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ІННОВУВАННЯ В УКРАЇНІ

Більська О.В.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Надано різнобічну оцінку соціальним змінам на національних теренах, які пройшли в руслі ринкового реформування з забезпеченням соціальної орієнтації. Прояв розривів у соціальній тканині суспільства відстежено на основі порівнянь з відповідними досягненнями розвинених країн. У контексті зорієнтованості на інноваційний шлях розвитку досліджено зміст впроваджуваних соціальних інновацій і впливу соціального інновування на суспільний поступ.

Ключові слова: соціальна динаміка, оцінка, деструкції, соціальні інновації, вплив, удосконалення.

Постановка проблеми. В другій половині ХХ століття перебір соціальними цінностями на себе принципово значущою для суспільства регулятивної функції став однією з основних закономірностей розвитку. Ця конче значуща з точки зору методології констатація відтворює в котрій раз спробу повернення людям віри в можливість віднайдення несуперечливої системи цілей, яка забезпечує досягнення соціальної справедливості.

Як відомо, людина існує й розвиває свої природні здібності шляхом їх поширення за рахунок набутих і, більш того, реалізує ці сукупні потенції в цілях підтримання власної життєдіяльності лише за умови суспільного способу життя. Ця логічна взаємозалежність людини і суспільства не може не бути пов'язаною з практикою втілення в повсякденне буття соціальних аспектів розвитку. Йдеться насамперед про суб'єкта, який створює умови для результативної діяльності та систем підтримки людей із задоволення їхніх вітальних і духовних потреб, а саме державу. Свого часу великий старогрецький мислитель Арістотель наголошував, що «...державу створюється не заради тільки того, щоби жити, але переважно для того, щоби жити щасливо» [1, с. 521]. Гуманістичний сенс людського буття досить повільно утверджувався в діяльності держави у часі та просторі.

Природно, що людство в результаті розробок і апробації концепцій справедливого суспільного устрою закономірно прийшла до такого суспільного інституту як соціальна держава. Україна теж через деякий час після здобуття незалежності конституційно закріпила за собою подібний статус. Цей важливий і позитивно сприйнятий акт викликав гаму досліджень з широким залученням фахівців різних галузей науки з метою корегування і адаптації, напрацьованих в іншій економічній системі наукових продуктів щодо життєзабезпечення населення, та обґрунтування спектру взаємовідносин і взаємодій між індивідами, соціальними групами й соціальними прошарками населення в системі координат соціальної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить широкий спектр питань щодо посилення соціальної компоненти в розвитку висвітлений у наукових працях О. Амоші, В. Беседіна, Д. Богині, З. Варналія, З. Галушки, В. Гейця, М. Герасимчука, В. Гришкіна, О.Гришної, Г. Губерної, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Н. Деевої, Т. Заяць, Ю. Зайцева, Б. Кваснюка, В. Мікловди, Е. Лібанової, Л. Лісогор, І. Лукінова, О. Новікової, В. Новікова, В. Онікієнко, В. Рибак, М. Соколика, Л. Тимошенко, Л. Червової, М. Чумаченко та багатьох інших. Ними докладено чимало зусиль по узагальненню та розвитку понятійно-категоріальному апарату адаптованої до специфіки пострадянських

країн теорії соціальної держави, унормуванню регуляторних впливів держави в контексті досягнення балансу між активністю ринкових суб'єктів і забезпеченням соціальної справедливості, розробці концептуальних та метрологічних основ забезпечення керованої динаміки суспільних змін тощо. Разом з тим, незважаючи на наявність вагомої теоретичної спадщини, реалії соціального реформування економіки засвідчують не стільки покращення життєвого рівня населення, скільки пов'язуються з соціальними втратами.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідність посилення соціальної орієнтації в Україні змушує шукати нові інструменти забезпечення цивілізаційного поступу. У такому контексті особливу значимість набуває переорієнтація вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку. Але і він постає наскільки складним, що принципові дискусії щодо його змісту, спрямованості і наповнення розгорнулися і тривають в національному просторі. Справа у тому, що досить тривалий час з інноваціями пов'язували розробку, створення і розповсюдження нових видів виробів, технологій, форм організації виробництва тощо. Вивчення ж реалій розвинених країн, які торують шлях соціалізації економіки, приводить до висновку, що інноваційне середовище формується не тільки під потреби техніки і технології, а й завдяки соціальним інноваціям. В зв'язку з цим закономірним процесом сприймається активізація наукових досліджень щодо сутності і впливу соціального інновування на суспільний поступ

Мета статті полягає в наданні оцінки соціальному поступу населення країни впродовж 1990-2012 рр. в контексті здійснюваного соціального інновування та обґрунтування нових підходів до посилення соціальної компоненти в соціально-економічному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Добробут людини значною мірою визначається матеріальним рівнем її життя, який зазвичай вимірюється обсягом поточних доходів або витрат. Доходи населення України за станом на кінець 2012 р. склали 1407197 млн грн. [2]. Впродовж 1991-2012 рр. доходи населення зменшилися в абсолютному вимірі і складала за обсягом вартість, яка була меншою від 1990 р. на 43,2%.

З розрахунку на особу населення річна сума доходу в період з 1990 по 2012 рр. зменшилася на 35,3% і склала 30 859,6 грн. Якщо трансформувати річну суму доходу середнього українця у більш зрозумілу з точки зору сприйняття її купівельної спроможності, а це місячний дохід, то він не перевищував за станом на початок 2013 р. обсягу у 2571,6 грн. і складав тільки 85,0% від середньомісячної номінальної заробітної плати працівників

[2]. Згідно джерел доходів населення, домінуючим серед них виступає заробітна плата. Але її частка у складі номінальних доходів населення не набула тенденції не то, що до зростання, а навіть стабілізації. Питома вага заробітної плати у доходах населення впродовж 1991-2012 рр. понизилася з 67,5% до 42,2% тобто на 25,3 в.п. При цьому суттєво змінилася частка соціальних трансфертів у доходах населення, яка зросла з 13,4% у 1990 р. до 37,4% у 2012 р. Щодо прийнятності сформованої структури доходів населення, то слід провести порівняння з країнами соціальної орієнтації. Відомо, що в розвинених країнах на заробітну плату припадає 60-65% грошових доходів населення, а питома вага соціальних трансфертів коливається в межах від 10 до 15% [3, с. 54].

Звісно у кожному конкретному випадку можуть мати місце найрізноманітніші пояснення. Одне з них зводиться до зменшення частки працездатного населення у його загальній кількості та встановлення критичного для можливостей трансформаційної економіки рівня співвідношення між працюючими і пенсіонерами. Дійсно подібні зміни мали місце на національних теренах. За офіційними даними у 1990 р. на одного пенсіонера припадало майже двоє (1,89) платників солідарних пенсійних внесків, а у 2012 р. це навантаження зросло вдвоє. Такі зміни не могли не позначитись на обсягах соціальних трансфертів і безумовно низькому рівні пенсійних виплат для більшості громадян. Якщо вдатися до реальних цифр, то середня пенсія у 2012 р. складала 1471 грн тоді як у 1990 р. її значення у порівнянних цінах перевищувало 1752 грн. При осмисленні рівня цих трансфертів потрібно зважити на те, що вони встановлюються через співвідношення з заробітною платою. За станом на кінець 2012 р. середньомісячна заробітна плата за умови скорочення наполовину кількості зайнятих була доведена до 3026 грн. Проте за відносним виміром вона складала тільки 73,5% від рівня 1990 р. Формально співвідношення між середньомісячною пенсійною виплатою і середньомісячною заробітною платою склалося у 2012 р. на рівні 0,49 і перевищувало його значення 1990 р. на 0,06 пункту. Міжнародна організація праці рекомендує встановлювати коефіцієнт заміщення, тобто відношення пенсії до середньої заробітної плати не менше як 55% [4, с. 47].

Досить важливими характеристиками рівня життя населення є міра задоволення ним насущних потреб. У 1990 р. витрати на продукти харчування в українських сім'ях не перевищували 32,8%. Проте впродовж років трансформаційних перетворень частка цих витрат постійно зростала і набула наприкінці 2012 р. значення у 55,5%. За статистичними оцінками до бідних вчені відносять країни, в яких населення витрачає на продукти харчування третину бюджету [5, с. 248].

Такою ж життєвою необхідністю як і споживання продуктів харчування є потреба у житлі. За офіційними даними Держслужбстату України у 2012 р. на кожного мешканця країни припадало 23,7 м² загальної житлової площі. Доречно наголосити, що в якості мінімального рівня забезпечення житловою площею ООН встановлено стандарт у 30 м² [6]. З урахуванням будівельної активності українських суб'єктів для досягнення такого стандарту знадобиться не менше 60 років [7].

Наведені дані є конче значущими. Вони навіть без розширення охоплення сфер опису рівня життя населення у достатній мірі формують інформаційну основу для оцінки соціальної динаміки. Виокремле-

ні реалії, дозволяють стверджувати, що країна на нинішньому етапі розвитку не створила джерельної бази щодо підтримання доходів населення на рівні цивілізаційних стандартів і є досить віддаленою від норм забезпечення його життєвих потреб.

За подібної соціальної динаміки логічно виникає питання щодо змісту і спрямованості регуляторних дій держави. Практика розвинених країн пропонує упорядковувати цивілізаційний поступ на базі соціальних стандартів та соціальних гарантій держави. В принципі на пострадянському просторі як соціальні стандарти, так і соціальні гарантії не постають принципово новим явищем. Проте паростки нового не можна оцінювати крізь окуляри попередньої епохи.

По суті сучасне новаційне сприйняття соціальних стандартів та соціальних гарантій стосується всього спектра вихідних методологічних постулатів і зокрема в спектрі тлумачення приведених понять інституціями управління та технології встановлення їх величин, а також оперування змінами.

На наш погляд, словосполучення «соціальний стандарт» вже за етимологічним значенням, утримуваного в ньому слова «стандарт», не може ототожнюватися з соціальними показниками, оконтурюючими мінімальні рівні відтворення життєздатності людини, забезпечення, споживання чи надання послуг. Якщо навіть погодитися з існуванням подібного стандарту, то виникає питання щодо необхідності встановлення на його основі «верхньої планки стандарту доходів пересічного українця», до якої має етапно рухатися країна. На жаль подібної віхи до останнього часу не встановлено. В умовах відсутності загальної цілі щодо рівня середньодушових доходів та його етапних значень в ході соціальної конверсії економіки реформаторами було прийнято унікальну технологію забезпечення соціально-добробутного поступу, а саме програмування соціальних змін за середньомісячною заробітною платою.

Справа у тому, що процес прогнозування соціальних змін відбувається в контексті раніше сформованого інструментарію. Природно, що його задіяння для осмислення майбутньої реальності потребує достатньої порівнянності. Йдеться про неспівпадання «трикутної конструкції» соціальної архітектури суспільства, яка була за радянських часів пліскуватою, а сьогодні за результатами двадцятирічної ходи змінилася на витягнуту.

Ця констатація набуває особливої ваги при встановленні коефіцієнта фондів або розбіжності у доходах діаметрально протилежних децилів населення. За нашими розрахунками у 2012 р. коефіцієнт фондів перевищив 1168, а обсяг доходів, який отримано прошарком десятого дециля досяг 1330,6 млрд. грн. і перевищував сумарний дохід дев'яти нижніх децилів у 17,4 раза. Ідучи в розріз з політичними заявами вони піддаються догматизованому навантаженню і переводять регуляторні дії в ірраціональну площину.

Викликає подив, що Державна служба статистики України, при презентації розподілу населення (домогосподарств) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів розміщує прошарок, який отримує дохід в межах середнього і більше, в найбільш доходному децилі. До речі ємність цього прошарку не перевищує 4-6%. Хибна інформаційна конструкція прогнозу на перспективу в зорієнтованості на середньомісячну заробітну плату, яку отримує незначна частка населення, доповнюється дезінформацією щодо прийнятого рівня розбіжності у доходах між крайніми дохідними децилями населення та відсутністю ресурсів

до зміни середньозваженого рівня оплати, який за станом на кінець 2012 р. складав біля 1431 грн.

Висновки і пропозиції. Практика дотримання принципів соціальної орієнтації надає всі підстави стверджувати, що усунути деструктивні соціальні негаразди з українськими особливостями може тільки держава. Американський економіст Джозеф Стігліц підкреслив, що «...чим складніші проблеми соціально-економічного розвитку суспільства, тим важливіша роль державного регулювання...» [8, с. 67].

Обов'язковість названого заходу пояснюється тим, що національна економіка так і не набула соціальної зорієнтованості й сам процес її забезпечення протікає досить протирічно. В основному йдеться не тільки й не стільки про створення нової системи соціальних гарантій, а насамперед, про впровадження соціальних факторів забезпечення економічного зростання у систему мотивації поведінки суб'єктів господарювання і найманих працівників. У цьому контексті для забезпечення керованої, реальної динаміки до соціальних вершин за доходами слід відійти від сповідуваної в Україні моделі стандартизації соціальних показників і задіяти принципово нові, більш адекватні соціальним імперативам і складеним умовам. Зокрема формування бюджету доцільно проводити не тільки з задіянням середньомісячної заробітної плати, а і міри її наближення до модального значення.

Ми не виключаємо, що на шляху модернізації механізму конструювання і впровадження соціальних інновацій можлива поява гами суперечностей з приводу усунення розходження бажаних і реальних умов суспільного життя.

Можливо, на перший погляд це видасться парадоксальним, але процес упорядкування та організації процесу соціального інновування за певними правилами та нормами сприятиме, на наш погляд, породженню відносно самостійних і до того ж незалежних від індивідів форм суспільної інтеграції і регулювання відносин між індивідами та їх колективними поєднаннями.

Список літератури:

1. Древнегреческая философия: От Платона до Аристотеля / пер. с лат. и древнегреч. – М. : АСТ; Харьков : Фолио, 2003. – 829 с.
2. Державна служба статистики України [сайт]: статистична інформація. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Политика доходов и качество жизни населения / Под ред. Н. А. Горелова. – СПб. : Питер, 2003. – 656 с.
4. Лопушняк Г. Система пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан та тенденції реформування / Г. Лопушняк // Демократичне врядування : науковий вісник. – 2011. – Вип. 7. – С. 45-55.
5. Гришкін В.О. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи: Монографія / В.О. Гришкін. – Д.: Пороги, 2005. – 498 с.
6. Нудельман В. Київ – свято, яке завжди з тобою / В. Нудельман // Дзеркало тижня. – № 31(610). – 19-25 серпня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zn.ua/3000/3320/54202/>
7. Котенко А. Обеспечение жильем граждан Украины: реалии и перспективы / А. Котенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asnu.net/rus/analytocs/articles/03.html>.
8. Стігліц Дж. Глобалізація: тривожні тенденції / Дж.Стігліц; Пер. з англ.– К.: Думка, 2003. – 300 с.

Бильская О.В.

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара

ОЦЕНКА СОЦИАЛЬНОЙ ДИНАМИКИ КАК РЕЗУЛЬТАТА ПОЛИТИКИ СОЦИАЛЬНОГО ИННОВИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

Приведена разносторонняя оценка социальных изменений в национальном пространстве, которые произошли в контексте рыночного реформирования с обеспечением рыночной направленности. Проявление разрывов в социальной ткани общества исследовано на основании сравнений из соответствующими достижениями развитых стран. Следуя направленности на инновационный путь развития исследовано сущность внедряемых социальных инноваций и влияния социального инновирования на социальные изменения.

Ключевые слова: социальная динамика, оценка, деструкции, социальные инновации, влияние, усовершенствование.

Bilskaya O.V.

Dnipropetrovsk National University named after Oles Gonchar

ASSESSMENT OF THE SOCIAL DYNAMICS AS A RESULT OF THE POLICY OF SOCIAL INNOVATION IN UKRAINE

Summary

Given the multi-faceted assessment of the social changes in national territories, which were in line with market reform with social orientation. The manifestation of ruptures in the social fabric of society tracked on the basis of comparisons with the corresponding achievements of developed countries. In the context of a focus on an innovative path of development investigated the content of introducing social innovation and the influence of social innovation on social progress.

Keywords: social dynamics, assessment, degradation, social innovation, impact, improvement.